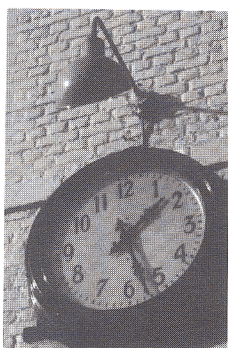

Het ware karakter van Dordrecht

Halverwege de jaren 70 werd de vervallen binnenstad van Dordrecht regelmatig gekozen als decor bij reportages over de zelfkant van de maatschappij. Stutten, die ook alweer gaan rotten', zo beschrijft de Dordtse dichter J. Eijkelboom de Wijnhaven (de bundel 'Wat blijft komt nooit terug', 1979). In de recensie van de dichtbundel door Karel Soudijn in het Cultureel Supplement NRC Handelsblad (25 januari 1980, onder de titel 'Leven in een wurggreep') werd de toestand waarin de stad verkeerde als volgt verwoord: 'Het beeld dat van Dordrecht wordt opgeroepen, is niet vrolijk. Toch hebben de gedichten over deze stad de functie van een adempauze; ze breken de spanning even. De lezers mogen enkele ogenblikken naar buiten, de straat op; dat zij daarbij in het vervallen Dordrecht terecht komen, is geen probleem voor wie niet permanent in deze stad woont. Voor toeristen kan stadsverval heel schilderachtig zijn'.

F. W. van Voorden

▲ Dordrecht, overzicht vanaf de spoorbrug.

▶ Nieuwehaven-Wolwevershaven.

▲ Dordrecht, middendeel van de IJzeren Brug.

Het verval van de stad na de Tweede Wereldoorlog is geen fictie geweest. Het is nodig dit te stellen, omdat de stad zich tegenwoordig van een andere kant laat zien. De gerestaureerde en gereconstrueerde gedeelten van de stad hebben op veel plaatsen het schilderachtige verval verdreven. In de historische gedeelten ziet de stad er nu uit alsof de bebouwing het moeiteloos als die eeuwen heeft volgehouden. Twintig jaar hard werken in de restauratie(bouw)-nijverheid wordt daardoor – voor wie de spookstad niet heeft gekend – gereduceerd tot een investering zonder uiterlijk effect. Wie evenwel de moeite neemt goed te kijken, door de façade heen, zal opnieuw het ware karakter van Dordrecht ontdekken: een kwetsbare, stenen stad op de grens van water en lucht.

Kaalslag en reconstructie

De historische binnenstad (het beschermde stadsgezicht) bestaat uit een 'landzijde' en een 'waterzijde'. De Voorstraathaven vormt de scheiding tussen de twee stadsgedeelten. De 'waterzijde' is het buitendijks gelegen stadsgebied (de Voorstraat is de hoofdwaterkering). Dit geografische gegeven heeft geleid tot een boeiende stadsplattegrond en interessante stadsgezichten. Het heeft ook geleid tot het functioneel en technisch verval. Door de excentrische ligging ten opzichte van de gehele bebouwde kom was het proces van verval, kenmerkend voor de Nederlandse binnensteden in de jaren 50 en 60, hier ernstiger en moeilijker te keren. De gemeente zag in de jaren 50 geen andere oplossing dan kaalslag en reconstructie van grote delen van de binnenstad. Het Basisplan voor de binnenstad, op 20 mei 1958 aanvaard door de Gemeenteraad, betekende naar het oordeel van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg dat 'zeer veel van de nog aanwezige oorspronkelijke en waardevolle bebouwing zal verdwijnen, waaronder een groot aantal gevels in de zo karakteristieke Dordtse stijl' (standpunt verwoord op 17 mei 1958). Als uitvloeisel van het Basisplan is in de jaren 60 het gebied rond de Nieuwkerk gesaneerd (reconstructie door middel van woningbouw), is ten noordoosten van de Vriesestraat een nieuw winkelgebied ontstaan (het Statenplein), en is het gebied bij de Grote Markt vernieuwd.

◀ Groothoofd, zuid-westzijde.

Dordtse monumentenlijst gereed

In de periode 1963-'65 kwam de monumentenlijst voor Dordrecht gereed (ca. 800 panden, het overgrote deel in de binnenstad). Het monumentenherstel bleef tijdens de uitvoering van het Basisplan beperkt tot restauraties langs de rand van het nieuwe winkelcentrum (het Statenplein). Waardevolle gevels werden op een rij gezet, om zodoende tegenwicht te bieden aan het nieuwerwetse centrum. In samenhang met deze operatie werd het Hof gerestaureerd. In de periode zijn ook de toren van de Grote Kerk en de Groot hoofdspoor gerestaureerd.

---

70 nieuwe beleidspunten

De hoofddoelstelling van het Basisplan, sanering van de binnenstad, bleek evenwel onbereikbaar te zijn. Onder druk van de plaatselijke bevolking en gesteund door de landelijke politiek formuleerde de gemeente in de loop van de jaren 70 nieuwe punten van beleid: de woonfunctie terug in de binnenstad, kleinschalige invullingen (nieuwbouw) en planmatige uitvoering van rehabilitatieprojecten, waaronder woonhuisrestauraties. De basis werd gelegd voor concrete uitvoeringsplannen, ook met betrekking tot de monumenten. Eerst een intentieverklaring van de gemeenteraad voor het beschermde stadsgezicht (26 oktober 1976), vervolgens een meerjarenprogramma voor de restauratie en rehabilitatie van de woonhuismonumenten (600 à 900 panden in 10 jaar), en een schema voor het herstel van de bijzondere (grote) monumenten.

Wolwevershaven, gezicht op de noordzijde.

Groot onderhoud

Het herstel van 900 panden betekende dat ongeveer $\frac{1}{3}$ van de gehele bouwvoorraad van de Dordtse binnenstad (ca. 2600 panden) in aanmerking kwam voor herstel. Het stadsbeeld van J. Eijkelboom ('stutten, die ook alweer

Afb. 2.2
Luchtfoto 1933 (foto Topografische dienst, Emmen)

gaan rotten') in harde cijfers.

De gemeente realiseerde in de periode 1975-'85 uiteindelijk het herstel van 230 woonhuismonumenten (397 woningen). De restauraties werden uitgevoerd in het kader van de zogenoemde gecombineerde regeling, waarbij de ministeries van WVC en VROM, de provincie en de gemeente de bijzondere kosten subsidieerden. De totale investering aan subsidies in de Dordtse woonhuisrestauraties bedroeg in 10 jaar f 26,6 miljoen, waarvan voor rekening van VROM f 8,9, voor WVC f 10,3, voor de provincie Zuid-Holland f 2,2 en voor de gemeente f 5,2 miljoen. De totale bouwkosten voor de 230 panden hebben naar schatting f 35 à f 40 miljoen bedragen.

Stadhuis en Grote Kerk beiden gerestaureerd

In dezelfde periode kwamen twee grote restauratieprojecten in uitvoering: de restauratie van het stadhuis en van de Grote Kerk. De resultaten van de bouwhistorische onderzoeken, tijdens de restauraties verricht door M. E. Stades-Visscher, worden door haar in de hierna volgende artikelen beschreven. Van het onderzoek betreffende het stadhuis heeft zij in 1983 al uitvoerig verslag gedaan in de publikatie 'Het stadhuis te Dordrecht' (uitgave Gemeentelijke Archiefdienst Dordrecht); om die reden is nu volstaan met enkele hoofdpunten. In het artikel over de bouwgeschiedenis van de Grote kerk daarentegen worden nu voor het eerst de belangrijkste resultaten gepubliceerd.

Fragmatistische kennis van stad Dordrecht

Nu de kennis van twee belangrijke monumenten van het middeleeuwse Dordrecht geactualiseerd is, wordt tegelijkertijd duidelijk hoe fragmentarisch de kennis is van de stad zelf: naar de sociaal-economische, de technische en de stedenbouwkundige structuur in het verleden is nog weinig onderzoek verricht. Wie, of welke instantie verplicht ons tot dit type wetenschappelijk werk, als onderdeel van, of in het verlengde van het uitvoeringswerk? Bij een enkelvoudige opdracht, zoals bij de restauratie van een monument, is de vraag eenvoudig te beantwoorden (zie de twee Dordtse voorbeelden). Wanneer 'de stad' het werktelein is, wordt – naarmate het algemeen belang toeneemt – de beantwoording des te moeilijker.

Bronnen:

J. Eijkelboom, *Wat blijft komt nooit terug*, Amsterdam 1979 (uitgeverij De Arbeiderspers).

Overzicht van woonhuisrestauraties in Dordrecht (1975-'85), opgesteld door H. J. Botti, Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist.

Afb. 1.2

Gebied Grote Kerkbuurt – Voorstraatshaven.

Uitgevoerde restauraties (Grote Kerk, Stadhuis, waterkerende achtergevels Voorstraatshaven).

- A. Grote Kerk
- B. Stadhuis

